

Vojno nesvrstana zemlja

Lideri NATO-a sastali su se nedavno u Lisabonu da bi utvrdili novi Strateški koncept odnosno utvrdili novu misiju Alijanse. Ovaj samit, najznačajniji u ovom veku, odvijao se u senci dva velika geopolitička događaja - najvećom u istoriji vojnom operacijom vojne Alijanse u Avganistanu i preporodom Rusije koja ponovo zauzima mesto velesile. NATO je pokušao da formuliše Strateški koncept koji zadovoljava svih 28 članica, da pritom ne ugrozi svoje angažovanje u Avganistanu i reši strahove nekih članica, posebno bivših komunističkih zemalja, od Rusije.

NATO je kraj Hladnog rata doživio kao pobednik ali je izgubio neprijatelja, odnosno razlog svog postojanja. Suština postojanja bilo kakvog vojnog saveza, pa i NATO-a, je borba sa neprijateljem. Protekle dve decenije karakteriše odsustvo bilo kakve vojne pretnje državama članicama NATO-a i nadmoć SAD-a u Alijansi. U ovom periodu, NATO je imao prve vojne operacije u istoriji kao što je bila operacija snaga vazduhoplovstva protiv Vojske bosanskih Srba 1995. godine, a potom i bombardovanje SR Jugoslavije (zajedničke države Srbije i Crne Gore), angažovao se na Kosovu i u Avganistanu. Međutim, najznačajniji projekat NATO-a u poslednje dve decenije bio je proširenje ove Alijanse na bivše komunističke države i države sovjetskog bloka. Ovo proširenje je dovelo NATO do ruskih granica. U vreme kada se proširenje odigravalo, Rusija nije imala snage da ga spreči, ali činjenica je da se nije osećala lagodno sa NATO-om u susedstvu. Današnja Rusija pokušava da reši taj problem i to se vidi kroz odnos sa NATO-om.

Tokom poslednje dve decenije, Alijansa je imala dva strateška koncepta koji su pisani 1991. i 1999. godine. Ovi koncepti su u stvari pokušaji vojnog saveza da definiše razlog svog postojanja u uslovima kada pretnje samom savezu i članicama ne postoje. Izjava o misiji iz 1991. godine definisala je da je „**Alijansa čisto defanzivnog karaktera**“ kao i da „**nikakvo njeno oružje neće ikada biti korišćeno osim u samoodbrani**“.

Dokument iz 1999, napisan za vreme NATO-ovog vazdušnog rata protiv Jugoslavije, postavio je predsedan za širenje operacije NATO-a izvan puke samoodbrane, a na račun humanitarne intervencije i sprečavanja konflikta. Međutim, ova dva dokumenta jednostavno nisu pripremila NATO na nove izazove sa kojima se suočava na početku 21. veka – rat u Avganistanu i rastući uticaj Rusije u Evroaziji. U poslednjih deset godina, NATO je pokrenuo svoj najveći vojni angažman u Avganistanu, učestvovao je u borbama protiv pirata kod Afričkog roga i obučavao snage bezbednosti u Iraku. Dve decenije posle raspada Sovjetskog saveza i Varšavskog pakta, Rusija postaje ponovo preokupacija NATO-a. Rusija se uzdiže u svakom pogledu od ekonomskog, preko međunarodnog do vojnog i povećava svoj uticaj u zemljama bivšeg SSSR-a, odnosno u Evroaziji.

Protekle dve decenije karakteriše odsustvo bilo kakve vojne pretnje državama članicama NATO-a i nadmoć SAD-a u Alijansi...Sada, Rusija NATO-u počinje da liči na nekada strašnog protivnika – SSSR.

Rusija NATO-u počinje da liči na nekada strašnog protivnika – SSSR. Ruski lider Vladimir Putin uspeo je da povрати političku, ekonomsku i socijalnu kontrolu nad zemljom, pre svega u domenu nacionalne bezbednosti. Pod rukovodstvom Putina, federalne službe bezbednosti (FSB, naslednik KGB-a) bile su ujedinjene i ojačane, strateški delovi privrede vraćeni su pod državnu kontrolu, rešavala su se pitanja bezbednosti – kao što je Čečenija – i ideja jake ujedinjene Rusije ponovo je zaživela kroz vladavinu jedne glavne političke partije – prigodno nazvane Ujedinjena Rusija. Putinu je trebalo šest godina da sve to obavi i postavi čvrst temelj da može da počne da gleda i izvan svojih granica. Ruski lider mora da vodi računa da je njegova zemlja okružena drugim regionalnim silama (Kina, Iran i Turska) i zapadnim silama.

Kroz istoriju, ovo je primoravalo Rusiju da se istisne iz svog gnezda i stvori tampon između ovih i drugih sila, pomerajući svoj uticaj i granice preko zemalja u okruženju, kao što je bio slučaj za vreme Sovjetskog Saveza, kada se ujedinila sa 13 drugih zemalja. Dok se NATO bavio Avganistanom, Kosovom i Irakom, osnažena Rusija je vojno intervenisala u Gruziji (što je de fakto rezultiralo okupacijom četvrtine ove zemlje), preselila vojne baze na jug Centralne Azije i Jermenije, ujedinila Belorusiju i Kazahstan u privrednom pogledu i olakšala izbor pro-ruskih snaga u Ukrajini i Kirgistanu. Sve to izaziva strah u NATO-u. Međutim, da bi NATO odlučio kako će da reaguje moraće da reši osnovnu dilemu – da li je Rusija protivnik ili saveznik? Jasno je da o tome nema saglasnosti među zemljama koje su članice Alijanse. To se videlo na slučaju pokušaja da se u NATO uključe Ukrajina i Gruzija, kada je Nemačka, koja nije želela da žrtvuje svoje odnose sa Rusijom u domenu privrede i energetike, ovaj proces zaustavila i pored toga što su na njemu insistirale, osim SAD-a, i neke nove članice NATO-a, poput Poljske, Češke i Rumunije.

Da bi NATO odlučio kako će da reaguje moraće da reši osnovnu dilemu – da li je Rusija protivnik ili saveznik? Jasno je da o tome trenutno nema saglasnosti među zemljama koje su članice Alijanse.

Odnos prema Rusiji podelio je NATO na tri grupe članica. Prvu grupu čine Sjedinjene Države i „atlantistici“ - atlantski saveznici kao što su Norveška, Danska i Velika Britanija, drugu grupu čini „stara“ Centralna Evropa, predvođena Nemačkom i Francuskom, a treću Centralna Evropa, odnosno bivše članice Varšavskog ugovora. To se posebno videlo na slučaju razmeštanja američkih raketa u okviru sistema balističke raketne odbrane (eng. ballistic missile defense – BMD). Sjedinjene Države žele raširen BMD sistem kako bi se raspodelili njegovi troškovi sa državama u kojima će rakete biti razmeštene. Nemačka želi raširen BMD sistem ukoliko on uključuje Rusiju.

Ipak, uz svo poštovanje za ostale članice NATO-a, za odnos NATO-a i Rusije je ključan odnos SAD-a i Rusije. SAD su u prošlosti pokušale da se suprostave rastućem uticaju Rusije putem BMD raketnog štita i podrškom Gruziji. Međutim, dolaskom na vlast američkog predsednika Baraka Obame taj odnos se promenio.

Obe zemlje su se složile da svaka ima ozbiljnije probleme na koje treba da se fokusira, tako da je rastuće neprijateljstvo ostavljeno po strani – barem privremeno. Sjedinjenim Državama treba Rusija koja bi prekinula da pruža podršku Teheranu, potpisala sankcije prema Iranu i dala logističku podršku za vojne operacije u Avganistanu. Rusiji trebaju Sjedinjene Države koje bi odustale od svoje podrške Gruziji, zamrzle planove za BMD u Centralnoj Evropi i pomogle programe privatizacije i modernizacije Rusije.

Na samitu u Lisabonu, NATO je doneo dva glavna zaključka. Prvo, usvojio je Strateški koncept za 2010. Drugo, odlučeno je da se izgradi široka BMD mreža i pozove Rusija da u tome učestvuje. Kako sada stvari stoje, Rusija je postala partner NATO-a, što je veoma dobra vest za planetu.

Šta Srbija može da očekuje od novog Strateškog koncepta NATO-a? U delu deklaracije koji je posvećen zapadnom Balkanu i posebno Srbiji, navedeno je da NATO pozdravlja i „**nastavlja da podržava izraženu opredeljenost Vlade Srbije za evroatlantske integracije**“, kao i „**jačanje saradnje između NATO i Srbije**“. NATO je ponovio svoju „**otvorenost za buduće težnje Srbije, uključujući korišćenje prilika koje pruža NATO partnerstvo za politički dogovor i praktičnu saradnju**“. NATO lideri pozvali su vlasti u Srbiji da nastave svoje napore ka ostvarivanju pune saradnje s Tribunalom u Hagu u cilju hapšenja i izručenja preostalih begunaca. Oni su takođe pozvali Srbiju da podrži buduće napore prema učvršćivanju mira i stabilnosti na Kosovu i poručili „**obema stranama da iskoriste sve prilike koje nudi dijalog uz pomoć EU**“ predviđen zajedničkom rezolucijom Srbije i EU koja je u septembru usvojena u Generalnoj skupštini UN. Pominjanje Srbije u Deklaraciji u kontekstu evroatlantskih integracija treba shvatiti pre svega kao podršku proevropskoj vladi u Srbiji, ali i kao vrstu ohrabrenja za članstvo u NATO-u, čija su vrata otvorena za nove članice s Balkana.

NATO dakle želi Srbiju u svom članstvu. Bez obzira na jasnu političku volju vladajuće koalicije pa i dela opozicije u Srbiji da se zemlja priključi NATO postoje praktični problemi koji su isključivo srpska specifičnost, a koji koče ovaj proces. To su pre svega sveža sećanja građana Srbije na bombardovanje NATO iz proleća 1999. godine zbog čega je većina građana Srbije protiv učlanjenja Srbije u ovu vojnu alijansu.

Drugi razlog protiv učlanjenja je Deklaracija o vojnoj neutralnosti Srbije koju je usvojila Narodna skupština Republike Srbije u decembru 2007. godine. Dakle, postoji jasan raskorak između želja elite i nepripremljenosti javnog mnjenja na ovakav čin. Za loš stav javnog mnjenja prema učlanjenju Srbije u NATO delimično je kriva i sama vlast u Srbiji. Od demokratskih promena 2000. godine nijedna vlada nije vodila ozbiljnu kampanju u kojoj bi građanima objasnila prednosti članstva u Alijansi. Čini se da je i vlastima dobrodošao izgovor da je skoro bilo bombardovanje pa da građane ne treba podsećati na to. Ima se utisak kao da su srpske vlade u poslednjih desetak godina čekale da se taj problem reši sam od sebe.

Naravno, računanje političke koristi je jedno, a stvarne potrebe zemlje drugo. Srbija u međuvremenu sve tešnje saraduje sa NATO alijansom. Dozvolila je letove NATO-ovih aviona a potpisani su i ugovori sa NATO o kopnenim operacijama, odnosno prebacivanju trupa preko teritorije Srbije. Sve reforme u Vojsci Srbije sprovedene su po NATO standardima. Struktura Generalštaba je ustrojena po NATO organizaciji, brigade su ustrojene na isti način, a nedavno je završena potpuna profesionalizacija Vojske, što je još jedan korak u tom pravcu. Koreniste reforme u sistemu odbrane u Srbiji su tako uspešno obavljene da je to jedan od retkih uspeha sa kojim Vlada Srbije može da se pohvali. Najviše zasluga za to ima pro-zapadni srpski ministar odbrane **Dragan Šutanovac** koga opozicija često optužuje da želi Srbiju u NATO-u. Upravo ove činjenice potenciraju protivnici ulaska Srbije u NATO kada tvrde da je na delu „**tih**a integracija Srbije u NATO“. S druge strane, pristalice ulaska Srbije u NATO odgovaraju da Vojska i nije imala mnogo izbora kako da izvrši reformu ako je želela da ona bude dobro sprovedena. NATO standardi su najbolji koji danas postoje u svetu.

Argumenata za i protiv članstva u NATO ima mnogo, ali činjenica je da NATO želi Srbiju u svom članstvu. Posle poziva Crnoj Gori u Akcioni plan za članstvo u NATO (MAP) u jesen prošle godine, Srbija, koja još uvek zvanično ne pokazuje želju da postane članica Alijanse, našla se potpuno “opkoljena” članicama NATO-a. Izuzetak je samo Bosna i Hercegovina kojoj je MAP obećan nakon što izvrši neophodne reforme i reši nastale političke razmirice, s tim da ne treba izgubiti iz vida vojni uticaj koji NATO ima na BiH i Kosovo.

Za NATO je Srbija strateški najvažnija zemlja na Balkanu koja uz to drži ključ stabilnosti na Kosovu, u BiH i Crnoj Gori pa i u Hrvatskoj. Upravo zato, NATO sebi ne može da dozvoli da Srbija ne postane članica ove Alijanse. Razlog više je činjenica da se Srbija već nalazi u predvorju NATO-a, jer je članica NATO programa “Partnerstvo za mir” od 14. decembra 2006. godine.

Za NATO je Srbija strateški najvažnija zemlja na Balkanu zbog čega Alijansa sebi ne može da dozvoli da Srbija ne postane njena članica.

Vlada Srbije je propustila priliku da u zemlji otvori ozbiljnu debatu o tome kakve koristi može da ima zemlja od članstva u ovoj vojnoj alijansi, pogotovu ako je druga opcija samostalno razvijanje vojnih snaga. Ne razgovara se o bezbednosnim, političkim i ekonomskim aspektima članstva. Tako Srbija, po ko zna koji put, ostaje uskraćena od mogućnosti da trezveno prouči opcije koje su pred njom i da donese odluku u najboljem interesu zemlje i građana. Umesto ozbiljne rasprave, priča o NATO-u se pretvorila u žestoku raspravu puno strasti i obračuna sa političkim protivnicima. Javnost Srbije nije detaljno upoznata sa zaključcima NATO samita u Lisabonu pa čak i sa činjenicom da je Rusija pozvana da zajedno sa Alijansom učestvuje u izgradnji BMD raketnog štita što bi moglo da ima uticaj na javnost u Srbiji koja je tradicionalno prijateljski nastrojena prema Ruskoj federaciji.

Ostaje utisak da se vreme odluke za Srbiju želi li u NATO ili ne, približava. Srbija jednostavno neće imati puno izbora kada bude donosila ovu odluku. Ipak to je posao koji će sačekati novu vladu Srbije koja će biti formirana posle redovnih parlamentarnih izbora u proleće 2012. godine. Sadašnja vlada se nalazi na 18 meseci pre izbora i sasvim sigurno neće povlačiti nepopularne poteze jer i bez NATO ima dovoljno problema u zemlji. Bilo kakvu inicijativu sadašnje Vlade u vezi sa NATO jedva bi dočekala opozicija da od toga napravi političko pitanje računajući na nepopularnost Alijanse zbog bombardovanja iz 1999. godine i Kosova. Nova Vlada, bez obzira ko je bude činio, moći će na početku svog mandata na miru da reši ovaj problem - da otvori raspravu u društvu i da donese odluke u interesu zemlje. Tada će se znati i kojim pravcem će Srbija krenuti.